

Неолиберализмът и бъдещето

След Втората световна война голямо разпространение наред с трудовете на представителите на кейнсианството получават и тези на представителите на неокласицизма и либерализма. Фактически корени на неолиберализма трябва да се търсят в 20-те и 30-те години на нашия век. На първата международна конференция, състояла се в Париж през 1938 г., се оформят основните постулати на неолибералното направление. За разлика от либералите класици, които считат, че стопанството е абсолютно саморегулираща се система, функционираща нормално без държавна намеса, някои от представителите на неолиберализма считат, че пазарното стопанство се нуждае макар и от ограничена намеса на държавата. Според редица неолиберали стопанската политика на държавата трябва да отстрани „безредията“ в икономиката.

Последното десетилетие опровергава тезата на либерализма - държавата се оказва незаменима. В най-ефикасните икономики - японската и германската, тя се намесва по най-различни начини и средства. Крайностите на дерегулацията, особено в сектори като финансите и въздушния транспорт, усилват изискванията за държавна намеса. Това се налага и от проблемите на екологията и внедряването на нови технологии. Всичко това поражда необходимост от преосмисляне на някои постановки на либерализма и неолиберализма, продиктувано от факта, че никой не знае как да спечели надпреварата с времето. Именно този факт налага промяна в принципите на неолиберализма. Ако това стане, неолибералната традиция няма да отиде в безвремието, защото ще остави на хората вярата и надеждата, че в бъдеще не всичко ще бъде толкова лошо - нито в икономиката, нито в обществото като цяло.

И представителите на неолиберализма, и тези на класическия либерализъм смятат, че най-доброто икономическо устройство е това, което е изградено на основата на пазарното стопанство, което се регулира от механизма на свободната конкуренция. Според неолибералите държавата не трябва при своята намеса да нарушава свободното ценообразуване, както и принципите на пазарното стопанство.

Теоретичните основи на неолиберализма произлизат от класическия либерализъм на XIX в., според който, за да се постигнат желаните икономически показатели по отношение на заетостта, величината на работната заплата и жизнения стандарт, икономиката трябва да се основава на свободното предприемачество и частната собственост. Неолибералите проявяват незащитаност на историческите закони и

обективните факти. Още В. Ойкен отрича съществуването на обществено-икономически формации. Той смята, че човешката история не е обективен процес, а някакво преплитане на два идеални модела. Представителите на неолиберализма смятат, че тези модели са неизменни във времето.

Те установяват също, че стопанската политика може не само да измени хода на икономическото развитие, но дори да го върне назад. По такъв начин те отричат решаващата роля на производителните сили в икономическото развитие. Те не осъзнават, че точно производителните сили са елементът, от който произтичат дълбоки съществени промени в производството. Тяхното развитие определя измененията в икономиката - производствените отношения. Според редица нео-либерали стопанската политика на държавата може да премахне конфликтите в обществото, защото те са случайно създадени от лошо ведена политика, а не закономерност в това общество.

Неолибералните течения добиват разпространение в Германия, САЩ, Англия и Франция. Най-изявените представители на неолиберализма в Германия работят във Фрайбургския университет. Те създават поредица от икономически теории, най-известни от които са теориите за „социално пазарно стопанство“ и за „формираното общество“. Един от най-видните представители на новото либерално направление в Германия е В. Ойкен. Теоретичните основи на неговите трудове лежат в основата на неолибералните възгледи, разпространени в Германия. Той разделя всички видове стопанства на два основни типа - централно и пазарно управлявано стопанство.

Централно управляваното стопанство се разглежда като икономическа структура, която не може да се самоуправлява, а функционира само благодарение на команди от централно ръководство. Това е и основната характеристика на централно управляваното стопанство - стопанската дейност се осъществява на базата на планове от един централен орган. Според Ойкен наличието на две или повече единични стопанства, съставлящи общественото стопанство, представлява разменна стопанска система. Този вид стопанство се свързва с използване на пари, стоково обръщение, наличие на търсене и предлагане; пазарът е координатор на плановете на отделните единици. В. Ойкен смята, че икономическите системи не се изменят във времето, а конкуренцията може да предотврати отрицателните икономически и социални явления в едно стопанство. Съществува необходимост от държавна социална политика, която би довела до справедливо разпределяне на доходите, което свободната конкуренция не може да осигури. Оттук води началото си и идеята за „социално пазарно стопанство“, чиито теоретици са А. Мюлер-Армак, В. Рьопке, Л. Ерхард и др.

Според теориите на неолибералите в Германия този вид стопанство се създава от съчетанието на конкурентни икономически порядки и икономическа и социална роля на държавата. То има собствена икономическа основа и се развива динамично на базата на свободната конкуренция. Привържениците на идеята за този вид стопанство смятат, че общественно-икономическият строй трябва да намери отговор на два основни въпроса: кой е този икономически ред, който правилно може да определи какво, къде, как и в какви количества да се произвежда, и кои икономически стимули биха накарали хората да работят усърдно. Отговорът е „социално пазарно стопанство”. Неолибералите подчертават, че тази икономическа система се регулира от свободното ценообразуване и свободната конкуренция, което изключва безредия и противоречия и предполага хармония в социално-икономическата система, поставяща на преден план интересите на потребителите.

Според проф. Адолф Вагнер теоретичният модел на свободното пазарно стопанство се основава на следните предпоставки:

- 1) Хората действат на принципа на рационалността с цел максимално задоволяване на човешките потребности.
- 2) Хората извършват редовна размяна помежду си (държавата може да се намеси само в отделни случаи).
- 3) Стремжът към печалба може да се ограничава чрез конкуренцията на многобройните заинтересовани лица и цените.
- 4) Неограничена частна собственост и свободно движение.
- 5) Средство за размяна са парите.

Привържениците на неолиберализма са против активната намеса на държавата в икономиката. Те считат, че тя може да бъде само арбитър при решаването на важни социално-икономически проблеми.

През 60-те години на нашия век вследствие на социално-икономическите условия в Германия се оформя идеята за „формирано общество“. Основните принципи, върху които се изгражда тази теория, са липса на класова борба и запазване сътрудничеството между всички социални групи; неприемливост на социалистическите идеали; единство на нацията и държавата. Характерно за привържениците на идеята за формираното общество е, че отреждат важна роля на предприемача в стопанския живот на страната. Според тях той е двигател на техническия прогрес и носи отговорност за общото благо на обществото.

След Втората световна война неолибералното направление в икономическата мисъл добива разпространение в САЩ. Негови представители са Едуард Чембърлин, Морис Копеланд, Бенджамин Андерсън, Милтън Фридман и др. В своите теоретични трудове те се опитват да съчетаят „свободното предприемачество“ и съществуването на монополии и обединения. Те смятат, че основна предпоставка за развитието на всяка социално-икономическа система е конкуренцията в чист вид, а тя може да бъде постигната единствено чрез действащите монополии. Такова съчетание на движещите сили в стопанството би довело до хармонично развито индустриално общество.

Една от най-разпространените неолиберални теории на Запад е тази за монополистичната конкуренция на Е. Чембърлин. Той прави характеристика на нов вид икономика, в която най-важни категории са конкуренцията и монополът - конкуренцията като жизнено необходима сила на функциониране на всяка обществено-икономическа система, а монополът като коректив, отстраняващ недостатъците на конкуренцията. Според Чембърлин това са предпоставките за създаване на икономическа хармония в обществото, която да доведе до хармония между търсенето и предлагането и като цяло до създаването на една рационална икономика. Този тип хармония се поддържа от друг представител на неолиберализма в САЩ - Бенджамин Андерсън.

Един от най-изявените представители на неолиберализма - проф. Милтън Фридман, разглежда връзката между политическата свобода и свободния пазар. По-голямата степен на свобода според него води до подобие на свободен пазар, а най-голямата заплаха за свободата той вижда в силата на принудата. Същността в неговата теория е възможността представителите на икономическата мощ да ограничат политическата власт, а не да я укрепват.

Френският неолиберализъм се отличава от останалите западни неолиберални течения

по мястото и ролята, които отрежда на държавата в намесата в стопанските процеси. Държавната намеса се разглежда като предпоставка в политиката на съвременната държава, а икономическата политика може да има и конструктивна роля. Движеща сила и мощен регулатор на стопанството според представителите на френския либерализъм са пазарът и паричната единица. С установяване на индикативното планиране в страната френските неолиберали са принудени да правят компромиси с него в своите социално-икономически теории. Така при разработването на неолиберална „рационална политика“ на преден план се издига „свободният пазар“, но едновременно с т. нар. „индикативен план“, които осигурява икономическо равновесие във френското стопанство. В това именно се проявяват различията между френския и западноевропейския неолиберализъм, т. е. при очертаване на основните му характеристики трябва да се вземат под внимание социално-икономическите условия в отделните страни, предпоставка за неолибералните различия. По-известни представители на френския неолиберализъм са Луи Воден, Жан Леон Руеф, М. Але и др.

Английските неолиберали отреждат по-важна роля на държавата от своите френски съмишленици. Те смятат, че регулиращите мероприятия от страна на държавата са необходимост. Държавата е тази, която може да ограничи монополните обединения, да допринесе за укрепването на дребните и средните предприятия. Според тях безработицата е следствие от невъзможността на пазара да регулира свободно търсенето и предлагането на работна сила. Икономистите неолиберали в Англия смятат, че кризите са случайни бедствия и не произтичат от характера на системата. Те са резултат от лошата стопанска политика на държавата и поради тази причина могат да бъдат предотвратени чрез намесата на държавата.

Носител на неолиберализма в Англия е Лондонската школа, наричана често „неоавстрийска“, тъй като представителите и възпроизвеждат идеи на представителите на Австрийската субективна школа. Начело на Лондонската школа са Фридрих Август фон Хайек, Карл По-пер, Лайонел Робине и др. С помощта на теорията за пределната полезност те обясняват кризите в съвременното индустриално общество и исканията на работническата класа за увеличаване на работната заплата. Според тях високите заплати са стимул за прекомерно потребителско търсене. Това води до повишаване равнището на пределната полезност. Тя от своя страна води до увеличаване на ценността и цената на стоките, но отклонява натрупването на капитал. А последното според тях е основната причина за съществуването на кризата и безработицата в съвременното общество.

Обширните теоретични икономически трудове разработва Фридрих фон Хайек. Той разглежда икономическото развитие като стихийен процес, изключващ възможността за

каквото и да било съзнателно управление и планиране на цялостния стопански живот. Много подробно е разгледан от Хайек въпросът за предела на човешките знания. Той смята, че знанието не е само формално научно знание, а включва и представите на хората за света, техните навици, традиции, в които намират въплъщение знанията, опитът на миналите поколения и приетите в обществото общи правила за поведението на хората. Основен елемент в неговата социална философия е индивидът, а теорията за неговото поведение е основа на икономическата наука. Хайек прави характеристика на пазара, конкуренцията, разработва основите на кредитнопаричната теория за цикъла, описва явлението стагфлация. Той пише трудове за социализма, свободното общество и неговата структура, разглежда ролята на действащите икономически и социални стимули в обществото.

За огромния си труд и принос към обществените и икономическите науки Фридрих фон Хайек е удостоен с Нобелова награда.

От направената характеристика на неолибералните течения в За-падна Европа и САЩ се очертава виждането на неолибералите за хода на стопанския процес. Според тях той се регулира от схващанията и представите на хората без значение на степента на развитие на производителните сили. Те смятат, че държавната намеса е необходимост само за създаване на подходящ климат за нормално функциониране на пазарните механизми.

Съществуват прилики и съществени различия между теоретичните концепции на класическия либерализъм и неолиберализма. Фундаменталната прилика, общото между тях е, че съгласно принципите им най-съвършена е онази икономическа система, която е изградена на основата на пазарното стопанство, регулирано стихийно чрез механизмите на свободната конкуренция. Представителите на икономическия неолиберализъм признават намесата на държавата в икономическия живот само тогава, когато тя запазва основите на пазарното стопанство и свободната конкуренция. В исторически план неолиберализмът е антитеза на икономическата система на кейнсианството. В системата на класическия либерализъм липсва теория за депресиите. Това е така, защото самата му вътрешна природа изключва пораждането на кризи и депресии. Равновесието според неговите представител-ли идва закономерно. В такъв случай, щом в теорията няма разработка за депресиите, тяхното преодоляване става значително по-трудно. Няма правила, даже няма диагноза, за да има лечение на болестта. Когато голямата депресия в САЩ нанася удар през 1929 и през следващите години, икономистите стоят настрана, защото все още не са преодолените постулатите на икономическия неокласицизъм. Според неговите представители депресията трябва да бъде оставена да се движи по пътя си. Но тя нанася удари след удари върху икономическата стабилност с трите си характерни черти: неумолимо падане на цените с

банкрутиращ ефект върху промишлеността и селското стопанство; безработица; несгоди за голяма част от населението. Именно в условията на Великата депресия проличават някои от недостатъците на класическия либерализъм: главоломен икономически спад; огромна безработица; неконтролируема инфлация и пр., което показва, че пазарната система е загубила своята способност за саморегулиране. Именно тези причини извикват на живот икономическата теория на Джон Майнард Кейнс, появява се острата необходимост от намеса на държавата в стопанския живот. Теорията за дирижираната икономика на Кейнс става господстваща в икономическата мисъл през 30-те години на XX в. Книгата на Кейнс „Обща теория на заетостта, лихвата и парите“ може би е най-влиятелното икономическо съчинение от този период. Главното послание в нея е критиката на теорията за безработицата. Идеите на Кейнс оказват влияние и в следвоенната икономическа мисъл. В резултат на Втората световна война почти във всички страни се разширява обхватът на държавната намеса. Сред световния икономически елит започва да си пробива път разбирането, че бъдещето на всяка икономика принадлежи по-скоро на активната държавна намеса, и по-точно на смесената и регулираната икономика, отколкото на свободния пазар. По силата на практическия опит икономическите идеи на Дж. М. Кейнс тържествуват. В научните икономически среди като че ли започва да надделява мнението, че класическият икономически либерализъм, разтърсен от катастрофата на Първата световна война, е окончателно погубен от разрухата в резултат на Втората световна война. След кейнсианското единодушие от 30-те - 40-те години обаче настъпва решителен прелом. Следва компромисът на кейнсианците с класическата традиция - компромис, който запазва пазарните връзки. И по-нататък новите икономически идеи атакуват кейнсианския модел с две основни твърдения: 1) Държавата и правителствата са слаби регулатори на икономическия живот. 2) Не е възможен икономически растеж в една постоянно дирижирана икономика. Върху тази позиция през 60-те - 70-те години на XX в. се разиграва титанична борба между кейнсианци и неолиберали, в която в определен период неолиберализмът печели победа. В годините след войната бавно, но сигурно започва да се възражда класическият икономически либерализъм под името неолиберализъм. Неолиберализмът започва да играе водеща роля в много страни на Западна Европа. Негови представители има в Англия (Лондонската школа), в САЩ (Чикагската школа), във Франция, Италия и Белгия. Център на неолиберализма става Германия (Валтер Ойкен, Людвиг Ерхард). Теоретичните позиции на неолиберализма имат редица общи черти:

1. Неолибералите определят икономическата система като социално пазарно стопанство (Германия).
2. Признават се някои недостатъци на капиталистическата система.

3. Неолибералните идеи изискват понякога по-разширена намеса на държавата в икономическия живот.

4. В неолибералните принципи основно място заема концепцията за благотворното влияние на конкуренцията.

Редица теоретици на икономическата мисъл развиват новите теоретични концепции на неолиберализма. Особено влияние за постепенния възход на тези концепции има книгата на Фридрих фон Хайек „Пътят към крепостничеството“ (1944 г.). В следвоенните години принципите на неолиберализма се избистрят и утвърждават. В книгата си „Отвореното общество и неговите врагове“ (1945 г.) Карл Попер въздига отново моралните основи на класическия либерализъм. В 1960 г. Фридрих фон Хайек публикува съчинението си „Структура на свободата“. В него се отхвърля всякаква обективност на теорията на стойността. Според Хайек икономическата стойност на някакво притежание или ресурс се създава от предпочитанията или оценката на отделните хора. Субективната методология на Хайек го води до отхвърляне на идеите на икономическото равновесие на неокласиците и до поставяне под съмнение на макроикономическите прогнози. След разпадането на кейнсианската парадигма през 70-те години на XX в. идеите на Австрийската школа намират подкрепа в САЩ от Людвиг фон Мизес, Мъри Ротбард, Израел Кирзнер. Основната теза на тези представители на икономическата мисъл е, че увеличаването на паричната маса представлява ефективен стимул за икономиката само дотолкова, доколкото не е всеобщо очаквано, и инфлационната политика в края на краищата се проваля. Според представители на новата Австрийска школа неолиберали главната причина за застой в края на 70-те години на XX в. е диспропорцията в относителните цени, причинена от намесата на държавата. По същество изводите на неолибералите за икономическа катастрофа съвпадат с тези на икономическия либерализъм - те пледират за оттегляне на държавата от икономиката и премахване на ограничителните мерки.

В началото на 70-те години на XX в. настъпва невиджан бум на неолиберализма в икономическата мисъл. Към средата на 70-те години неолибералите получават общо признание след присъждане на Нобеловите награди по икономика на Фридрих фон Хайек и Милтън Фридман. Техните икономически концепции се радват на широка популярност. Неолибералната вълна залива индустриалните страни на основание на усиления икономически растеж. Интелектуалното присъствие на неолибералите в икономическата мисъл е ангажирано с отхвърляне на прекалената намеса на държавата с всички произтичащи за свободата опасности. В трудовете на Фридрих фон Хайек и Валтер Ойкен има анализи, които в някои случаи са по-задълбочени и от анализите на представителите на икономическия класицизъм. Както те, така и другите неолиберали считат, че държавата е неспособна да осигурява благоденствие на

обществото и следователно са необходими строги ограничения върху нейните правомощия вЪобще и в частност в правото и за данЪчно облагане. Ако се даде на дЪржавата пЪлна свобода по отношение на данЪчната политика, това значи да се прова-ли самото пазарно стопанство. Хайек и Фридман считат, че една сис-тема на пропорционално, а не на прогресивно данЪчно облагане е в по-голямо съзвучие с принципите на неолиберализма. Пропорционалният модел би предотвратил преразпределителното облагане, тЪкмо поради това не бива да се провежда произволна данЪчна политика, която би могла да навреди на икономическата ефективност. В областта на финансовата политика неолибералите подкрепят принципа на балансиран бюджет. В областта на паричната политика според тях лишаването на дЪржавата от нейния монопол върху издаването на па-ри е по-доброто средство за контрол на паричните дейности, отколкото контрол с изменящи се правила. Общата икономическа цел на всички неолиберали е онази форма на ограничено управление под върховенството на закона, при която основните икономически правомощия на дЪржавата - правото да облага с данЪци, да изразходва и да пуска в обрЪщение пари, се подчиняват на правила не по-малко строги, отколкото правилата, защитаващи основните свободи на индивида. Най-разпространената сред неолибералите аргументация в полза на „ми-нимум дЪржава" се позовава на договорни съображения. По отноше-ние на социалното подпомагане те застъпват аргумента, че социалното осигуряване на бедните би могло да бЪде част от един рационален обществен договор или в някаква степен може да стимулира по-нататЪшното нарастване на благосЪстоянието на обществото. Изобщо в областта на социалната политика неолибералите са за институции, които ограничават свободата вЪв вЪзможно най-малка степен. Освен това те вЪзлагат на либералната дЪржава и на либералната по-литика създаването и пршгагането на антимонополни закони и мер-ки за защита на потребителите, или казано накратко, създаване на правила за икономически климат, благоприятстващ свободната ини-циатива. Фридрих фон Хайек посочва, че спонтанните процеси в об-ществото могат да са благотворни само на фона на правни институ-ции, които сами са защитени от една принудителна власт и при които основните свободи са гарантирани за всички. Неолиберализмът е теория на новото време, неговите основни принципи са най-характерни черти през 80 - 90-те години на ХХ в. Тези принципи се заключват главно вЪв автономен индивид, дЪржащ на свобода и правото на личен живот, нарастващо благосЪстояние и непрекъснат поток от иновации и дЪржавна машина, едновременно необходима за гражданското общество и постоянна заплаха за него.

След подема на неолибералната вълна от 80-те години започват да се наблюдават трайни тенденции на намаляване на нейното влияние и положителни импулси върху икономическите процеси. В световната икономика настЪпват съществени промени. Централно управляваните стопанства показват своята несЪстоятелност. ВсЪщност чрез централизираното управление на икономиката се създават условия за постепенното и склерозизиране. Разпада се интеграционната общност на 1 страните с такава икономика поради неефективността на управлението и чрез командни лостове. Това променя света. Той вече не е същият. В планетарен мащаб протичат икономически процеси,

които те-първа ще получават своето теоретично изясняване. Засилват се неимоверно много значението и ролята на международните финансови институции. Световната икономика става взаимозависима. Независимо от това различията между богатите и бедните страни, между богатия север и бедния юг се увеличават. Навсякъде по света обществата бавно се саморазрушават и подкопават бъдещото си развитие. Оказва се, че досегашният път на обществата е толкова нездравословен, че поставя неизбежната необходимост от очертаване на една нова картина на бъдещето, в която действията на хората да бъдат насочени към създаване на по-добър свят. Изграждането обаче на едно по-стабилно общество предполага изясняването на редица проблеми из областта на икономическата теория и практика. Някои от тези проблеми са:

1. Ако обществото иска да стане стабилно, това трябва да се осъществи през следващите 40 години, т. е. до 2040 г. Неуспехът в този срок от време ще доведе до икономически упадък и човечеството ще бъде въввлечено в низходящата спирала на социалното разпадане.
2. Потребностите на икономиката ще доведат до съвсем нови източници на енергия - слънчева, геотермална и др.
3. Особено значение ще придобие повторната употреба на материалите, защото ще се намали енергопоглъщаемостта на производството.
4. В бъдеще все повече ще се налага тенденцията на равноправност и сигурност в икономиката, което ще увеличава стимулите за инвестиции.

При разрешаването на тези проблеми в планетарен мащаб се очертават следните взаимозависимости:

1. Взаимозависимост на стопанското развитие от международните икономически и финансови структури.
2. Взаимозависимост на икономиката на дадена страна от външни фактори -

приблизително еднакви екологични проблеми, общо финансиране и пр.

3. Взаимозависимост на политиките на отделните страни. При нея оптималните икономически решения за една страна са зависими, резултат от действията на други страни.

4. Назрява необходимост от координация на националните икономически политики.

5. Съществува тенденция на глобално разпределение на ресурсите. Тази Взаимозависимост не трябва да влиза в противоречие с несъвършените отношения на международното сътрудничество.

Очевидно е, че се очертава една глобална Взаимозависимост и желязна необходимост да се осъзнае, че човечеството в бъдеще ще жи-вее в един взаимносвързан свят. Вписват ли се теориите на неолиберализма в това бъдеще? Отговорът не е еднозначен и никак не е лесен. Историята и анализът на неолибералните теории не познават някога и някъде желаните икономически показатели да са стигнали до своя най-благоприятен предел. Значи необходима е промяна в някои принципи на неолиберализма, за да го има и в бъдеще. Все по-настойчиво водещите съвременни икономисти в Германия идват до извода, че неправилно се противопоставя неолибералната теория на социалната политика. Според тях могат да се създадат взаимно балансиращи се форми на икономическата политика във всяка страна с цел неолиберализът да си взаимодейства с определена социална политика. Неолибералните принципи трябва да отстояват и толерират частната инициатива и предприемачеството, да осигуряват висока ефективност на производството, като всичко това се съчетае с грижа за достойно заплащане на труда и за социално осигуряване на обществото. Разумният компромис между двете политики може да бъде изразен в диференциална данъчна система, в ефикасни осигурителни фондове и т. н. Възможностите за взаимодействие между неолиберализма и социалната Политика ще бъдат постижение на началните години на идващия XXI в. В началото на това взаимодействие ще бъде непълно. По-нататъчното усъвършенстване, а така също и разпространение на този процес са свързани с постигане на обществено съгласие върху пазарноданъчния принцип, предприемачът работодател получава за себе си толкова повече, колкото по-общественополезни и по-широкомащабни са неговите реализирани инициативи. Наемният работник с квалификация от всякакъв род получава толкова повече, колкото по-високо неговият принос е оценен от пазара (или най-общо казано от обществото). Постоянният натиск за справедливо заплащане на труда, добре премерената данъчна система и непрекъснатото движение на акцизите могат да направят размера на собствеността

по-незначителен фактор за лично благоденствие, отколкото размера на актуалния реален труд. Очертава се тенденция при реализацията на човешките усилия, без да се убива стимулът на предприемача собственик, наемният труд също да има икономически стимул, а не икономическа принуда. Така че в бъдеще реализацията на неолибералните теории ще бъде толкова по-успешна, колкото повече е съчетана със социалната защита, въпреки че това не е в съгласие с неолибералните принципи. Казвам го с определена доза предпазливост, но икономическите действия на силната държавна администрация биха могли в бъдеще да осигурят необходимия климат за разцвет на свободното предприемачество и да защитят икономическата свобода на стопанските агенти. Вероятно неолибералните теории ще претърпят известна метаморфоза по отношение на икономическото съгласуване за разполагане на производствените мощности и структура на произведет вото по екологични причини. Вероятно е също по-голямо съобразяване с икономическите мотиви на наддържавните интеграционни институции. Търсейки причините за сегашното състояние на световната икономика чрез задълбочен икономически анализ, изследователите реалиста стигат до извода за необходимостта от известно регулиране на протичащите глобални икономически процеси. Те посочват, че „свободният пазар“ всъщност е пазар на богатите страни и е в противоречие с интересите на бедните страни. Именно затова върху пазарните механизми трябва да има въздействие. Известна еволюция напоследък се наблюдава във възгледите на неолибералите в Германия. Приема се в по-широка степен държавното регулиране. Един подем на неолибералните идеи, съчетани с по-разширена възможност на силната държава за създаване и опазване на правилата за благоприятен икономически климат може би ще направи перепективите на човечеството по-добри.

Неолиберализмът от 80-те години вече не създава нужните стимули. В световната икономика започна нова епоха. Неолибералната вълна се оттегля. Навсякъде по света неолибералите търсят нови модели, а държавата - своето място в икономическия живот. Държавата вече не изглежда абсолютно зло. Теорията за стопански просперитет само с нищо неограничавана икономическа свобода вече не е съвсем напълно реализуема: намаляването на данъците, приватизацията и дерегламентацията вече са подкопани. Поддържаният по този начин икономически растеж невинаги се реализира. Точно поради това в неолибералните теории се засилва тенденцията на държавно регулиране в определени граници. Икономическият експерт от Масачузетския технологичен институт проф. Дронбуш отбелязва, че Америка се нуждае от активна държавна политика. Робърт Рейч в своята книга „Трудът на нациите“ смята, че практиката на „свободно падащата“ държава в условията на стихийния пазар следва да се прекрати. Според представителите на неолиберализма пазарът и само пазарът създава най-добри условия за икономически растеж.